د لوړو زده کړو وزارت

کابل پوهنتون

د ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

د پښتو ژبې تاریخي تحول

Ketabton.com

لیکوالان : پوهنمل بایزید اڅک او پوهنیار محمدانور خیري

کال 1391

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سریزه...1
دپښتنواصل اونسب 1
الف – پخوانۍ نظریې...1
ب – ورستنۍ نظریې...1
a - مرکزی آریایان 1
b - لویدیز آریایان 1
c - ختیزآریایان 1
په آریایي ژبو کې د پښتو ژبې موقیعت...1
1- هنـــدي ډلـــه (آریایي ژبې)..1
الف – پخوانۍ دوره...1
ب –منځنۍ دوره...1
ج – اوسنۍ دوره...1
2- آریاني ډلــه (آریاني ژبې)...1
الف – پخوانۍ دوره...1
ب –منځنۍ دوره...1
ج – اوسنۍ دوره...1

د پښتو لیک دود تاریخچه...1

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبې تاریخی تحول

سریزه

" پښتو" د آریایي ژبو د کورنۍ ډېره زړه، لرغونې او تاریخي غړې ده چې د آریایي ژبو د هندي او آریاني گروپ په منځ کې اوسدله او د دې دوو ډلو آریایي ژبو تر منځ یې د اتصال د کړۍ دنده ترسره کړې ده .

پښتو ژبه له دې دواړو ډلو ژبو سره مشترکات لري او له دواړو خواوو سره د ژبنۍ راکړې ورکړې اغېز په کې مومو. د بېلگې په توگه د پښتو ژبې په خاصو غږونو کې : "ټ، ډ، ړ، ڼ" چې ژبپوهان یې د مغزي غږونو په نامه یادوي د آریاني ژبو له هندي گروپ سره شریک او د : "ځ، څ، ږ، ښ" غږونه یې بیا له آریاني مرکزي ژبو سره شریک دي.

د پښتو ژبې د لرغونتوب او جوړښت په باب ختیز پوهانو او کورنیو پوهانو ژورې علمي څېړنې کړې، په دې کې داسې کسان هم شته چې پښتو د ژبو مور بولي او له ډېرو پخوانیو ژبو څخه یې گڼي، ځینې پوهان د آریک ورکه ژبه ورته وایي، د ځینو پوهانو له نظره پښتو له اوستا سره د یوې کورنۍ ژبه ده، ځینې پوهان تخاري ژبه چې د کوشاني دورې ډېر لیکونه یې په لاس کې دي د اوسنۍ پښتو لرغونی شکل بولي او ځینې بیا همدا تخاري د پښتو او پامیري ژبو له منځنیو اسلافو څخه گڼي.

موږ د خپل بحث لپاره اړ یو وڅېړو چې پښتو د ویلو په ژبه سربېره د "لیک" ژبه کله شوه او لومړنۍ لیکنې یې په کوم لیکدود وې؟ د ځینو لیکوالو گروهه دا ده چې پښتو پښتونخوا ته د اسلام د مقدس دین تر راتگ وړاندې یوازې د ویلو ژبه وه او لیک یې نه درلود. خو له بلې خوا، نه انکارکېدونکې اسناد په واک کې دي چې ثرگندوي پښتو زموږ هیواد ته د اسلام دین تر راتلو ډېره وړاندې لیکل شوې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک په غیږه کې زېرمه شوې ده، د دې خبرې د سپیناوي لپاره چې پښتو تر اسلام وړاندې هم د لیک ژبه وه دا لاندې مطالب وړاندې کوو.

تر میلاد دوه پېړۍ د مخه د باختر یوناني سلطنت په دوو برخو ووېشل شو چې له هغو څخه "مناندر" یوناني سالار د هند ډېرې سیمې ونیولې او دی د هند په تاریخ کې د "مالنده" پاچا وبلل شو او بودایي دین یې هم ومانه، له نامتو بودایي فیلسوف "ناکسینه" سره د ده مرکه د" مالنده پنهو" په نامه یادېږي او دغه کتاب په اصل کې په پخوانۍ پښتو لیکل شوی ؤ چې پښتو نسخه یې په لاس کې نشته خو په "پالي" ژبه کې یې ژباړه په "سیلون" ، "برما" او "سیام" کې وه او یوه زړه پالي نسخه یې چې په څلورمه میلادي پړۍ کې کښله شوې د جاپان په یوه بودایي معبد کې پیدا شوې ده، د مالنده د پوښتنو دوه چیني کتابونه هم شته چې د پنځمې او اوومې میلادي پېړۍ تر منځ کتابت شوې دي.

خو دا نه ده څرګنده چې دا نسخې به د "مالنده پنهو" له پالي ژبې څخه ژباړل شوې وي او که تر پالي له یوې زړې ژبې څخه؟ خو زیات احتمال شته چې دغه ترجمې دې له یوې بلې نسخې شوې وي چې تر پالي نسخې وړاندې وي، د مناندر د ژوند او واکمنۍ دوره له میلاد نه د مخه د دوهیمې پېړۍ په نیمایي کې اټکل کېږي او موږ د دې شمېر له مخې او د دې روایت په اساس د "مالنده پنهو" د پښتو متن د لیکلو وخت له میلاد نه مخکې د ۱۵۰ کلونو شاوخوا ټاکلی شو. د دې سند له مخې چې د کشمیري مؤرخ "کلهڼه" په "راجه ترنګیني" نومي اثر کې راغلی چې پښتو له نن نه دوه زره یو سل او څو کاله وړاندې د لیک ژبه وه او دوخت مهم کتابونه پرې لیکل کېدل.

تر ټولو زړه لیکنه چې د تحریري پښتو څرک راکوي د ایران د بیستون د غره ډبرلیک دی چې د لوی داریوش له خوا له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې کښل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی او په شپږم ستون کې یې یوه پښتو اخلاقي حماسه راغلې او دا ډبرلیک په میخي خط کښل شوی او متن یې دی:

نی اړیکه وم

نی دروجنه وم

نی زور کړه وم

یعنې : نه د چا مانع او لارې خنډ وم، نه یې دروجن او غولوونکی وم او نه مې په چا زور کاوه!

همدا راز له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې په لرغوني افغانستان کې د هخامنشیانو د کورنۍ په ختیزو برخو کې خروشطي لیک رامنځته شو او تر میلاد درې پېړۍ وړاندې په ټوله آریانا کې خور شو چې بیا تر پنځمې میلادي پېړۍ پورې په ټوله اریانا کې دود ؤ او د آریانا بېلابېلې ژبې پرې لیکل کېدلې.

د دې لیکدود د زېږېدلو او مړینې سیمه د آریانا خاوره ده او یو مستقل آریایي لیکدود دی؛ د هیواد په بېلابېلو برخو کې په دغه خروشطي لیک کښل شوې سیکې، لوښي او ډبرلیکونه پیدا شوې دي په دې ټولو لیکنو کې تر اوسه داسې بشپړ متن لا نه دی ښودل شوی چې محققینو دې د پښتو ژبې بللی وي خو ثرنګه چې د آریانا د بېلابېلو ژبو لیکدود ؤ او پښتو هم زړه آریاني ژبه ده نو ځکه به په دې لیکنو کې د پښتو عناصر هم زېرمه شوې وي او له همدې کبله د خروشطي الف بې په باب انګریز محقق "سرویلیام جونز" وایي چې د خروشطي لیک ژبه د آریانا ژبه وه او که چېرته په پښتو کې پوره څېړنې وشي نو ښایي چې یو وخت د دغې ژبې په مرسته ډبرې خروشطي کتیبې او کښنې ولوستل شي؛ همدا راز د خروشطي یا کهروشتي کلیمه د حرف او لیکنې په معنی ده او په پښتو کې همدا اوس هم کرښه د ستر او خط په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنیٔ ژوندۍ کلیمه ده نو کیدای شي په بېلا بېلو خروشطي کښنو کې د پښتو زیات عناصر ومومو.

پر آریانا باندې د مقدوني سکندر تر تیري وروسته د یونانیانو د نفوذ د ټینګیدلو په اثر یوناني الف ب ورو ورو دود شوه تر دې چې د آریانا کورنۍ ژبې هم په دې لیکدود ولیکل شوې، له همدې لامله په یوناني ژبو او سیکو او ډبرلیکونو سربېره داسې ډبرلیکونه هم په لاس کې دي چې ژبه یې کوشاني یا تخاري ده خو لیکدود یې یوناني دی او د دې لپاره چې دا ژبه د یوناني لیک په غېږه کې ځای کړای شي، پر یوناني لیک د ژبې د اصلي غږونو توري هم ورزیات شوې دي.

د سره کوتل په مشهور ډبرلیک کې چې ژبه یې تخاري ده د یوناني په څلوریشت تورو سربېره یو بل توری چې د "ښ" د غږ ښکارندویي کوي هم ورزیات شوی او د "اروانباد" اوسنۍ کلیمه د "الوښال" په بڼه په کې کښل شوې ده، د یوناني لیک په وروستنیو لیکنو کې یې د "غ" ځ، څ" لپاره هم ځانګړي توري پرې ورزیات کړې دي لکه په شاه ځوی او نورو کې.

اوس له سره کوتل نه د پنځلس کیلومترو په واټن په رباطک کې هم یو ډبرلیک موندل شوی چې د سره کوتل تر ډبرلیک دېرش کاله مشر او په همغه یونانو باختري لیکدود دی، پر دې ډبرلیک هم څېړنې روانې دي او باور دی چې د پښتو ډېرې ژبدودي نښې او کلیمې ترې ترلاسه شي.

کوم ډبرلیکونه چې په تخاري، یوناني ډبرلیک راپاتې دي د پښتو لغتونو او ګرامري ځانګړنو ونډه په کې زیاته ده. همدا سبب دی چې زیات محققین تخاري، باختري یا کوشاني ژبه زړه پښتو او یا د پښتو او پامیري ژبو منځنۍ مور بولي .نو ځکه زړور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی شو چې پښتو تر اسلامي دورې وړاندې په تخاري یوناني لیکدود هم کښله شوې او زېرمه شوې ده.

په دې توګه افغانستان ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ او ورسره د عربي لیکدود له راتګ سره پښتو هم ورو ورو عربي لیکدود ته ور اوښتې ده. د سره ورته غږونو توري یې کټ مټ ترې راخیستي او د پاتې غږونو توري یې د عربي د ورته تورو په تقلید جوړ شوې دي چې په دې دوره کې یې هم سیر روښانه او هم تاریخ روښانه او په رڼا کې دی.

نور قافلې دې بې خطره درومي

مونږه په لاره مشالون کېښول.

پښتوژبه د پښتنو د نامه سره ټینګه اړیکه لري پښتو ژبه دپښتنو ژبه ده ، هغه څوک چې په دې ژبه خبري کوي او دهغه مور او پلار چې په پښتو سره پوهول اورا پوهول کوي هغه پښتانه دي او پښتو دپښتنو ژبه ده . داچې موضوع د پښتو ژبې تاریخی تحول دی نولازمه بریښي چې لومړی د آریایانو او په ځانګړې توګه د پښتنو په اړه لنډ بحث ولرو.

د پښتنو اصل او نسب :

دا څرګنده ده چې پښتانه اریائیان دې ، لا تر اوسه ارین پوهان د اریائیانو د لومړني وطن په اړه یوه خوله نه دي .د اریائي قومونو د مسقط الراس په توګه دري لرغوني سیمي یادي شوي دي ، د اورال او کسپین بحیرو چاپیره سیمې ؛ د زرافشان او تیانشان درې او د امو سیند شمال ختیځي ښیرازي سیمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ترتیب ، څه وخت چې د نوموړو قومونو شمیر زیات او د میشت نویو ځایو بو ته اړتیا پیدا شوه ، بیا یې په بیلا بیلو زمانو کې ډله یزې لیږدیدنې وکړې چې ددې ډله ایز لیږد د پیل تاریخ د 3000 څخه تر 2500 کاله پخواتر میلاد کلونه ټاکل شوي دی.

د اریائیانو په اړه تر ټولو باوري منبع هغه تاریخي ویناوي اوسندرې دي چې ټولګه یې د ویدا په نوم یادیږي او دا د افغانستان تر ټولو لرغونی تمدن هم دی چې مورخین یې د ویدي تمدن په نوم یادوي اولرغونتوب یې څه ناڅه 1800 کاله پخواتر میلاد کالونه په ترځ کې بریښی ، دا هغه وخت وو چې اریائیان د امو سیند سهیلي څنډو ته رسیدلې او دبلخ په لرغوني ښار کې یې د ښیرازه تمدن بنسټ ایښی او هغه تمدن ته یې د ودې او پراختیا لوری پرانیستی وو.

په دې ترتیب پخواتر دې چې اریائي قومونه په بلخ کې د یوه پر مختللي مدنیت بنسټ کښیږدي ، د هندوکش په شمال او د امو سیند په سهیل کې یې د مدنیت وړاندې کلتوري مرحلو بیلا بیل پړاونه تیر کړي دي.

د ویدا په څلورو برخو (ریګویدا ؛ اتهرو ویدا ؛ ویجورو ویدا ؛ او ساما ویدا) کې د اریائي قومونو د ژوند په اړه هر اړخیز معلومات شته چې د تاریخي څیړنو لپاره ارزښتمن مواد دي او هغه څه چې د ریګویدا په متن کې ډیر یاده شوې ده هغه دپکهت نوم دی .

ژبپوهان د پکهت نوم د پښتون د نوم پخوانۍ شکل ګڼي په دې اړه د رګویدا په وینو (سرودونو) کې د پکهت د نوم یاد شوی دی.

د((ریګویدا))لرغونې سندرې چې دلسوقبیلوجګړې ته نغوته کوي ، هلته (پکهت) یا(پښت) کلمه په سر کې ده او دا دپښتون قام دڅلور نیم زره کاله وړاندې یاددی ،چې ویدا آریایي سندرو موږته رارسولی دي او دپښتونخوا د مستوسیندونو ، غرونواوخیلونونومونه لري، لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

برېساسا = برېښ ، اپاریتي= اپریدي ، وردیکا = وردګ ، اسپزي = یوسفزي او نور پښتني خیلونه چې دهمدې وخت په سندرواواثاروکې یادشوي دي.

پاڼې داباسین په غاړوهستیدلې ،پښتون ژبپوه چې ترمیلاد400کاله وړاندې دپښتونخوادمردان په وړوکي لاهورکې وزیږیده اوترمیلاد 350 کاله وړاندې دسنګرټ ګرامرد (ابنت اډیالي) یااته ویناوې په نامه ولیکه، هلته یې د (کپیشه)او (بلهیکه) ترمنځ د (روهیته ګیري) یعنې (دروه غر) یادکړی چې همدا افغانستان ،روه پښتونخوا یا دپښتنو د استوګنې ځمکه ترې مراد ده.

په همدي ترتیب دروه نوم هم د (لوهه) په بڼه تردې مخکې دهندوانو په مقدس کتاب (مهابهارت) کې ترمیلاد 1200 کاله وړاندې هم راغلي دي،چې داسلامي دورې مؤرخ محمدقاسم فرشته د (روه) اوږدوالی له سوات او باجوړ څخه تر سیوۍ اوپلنوالی یې له حسن ابدال څخه ترکندهاره بللی دی.

د (ګرشپ) په وخت کې چې تاریخي پښتون پلار((غرغښت))لرغونی شکل دی سپین تمان=زردښت دلارښودۍ غږپورته کوي خلک ښې منني، ښې وینې اوښې کړنې (پندار نیک، ،ګفتار نیک، کردار نیک) ته رابولي

اوهمداوخت دپښتون عنعوي کورنۍ (غرغښت،بیټنی اوسړبن) ژوندکوي چې تاریخ یې له میلاد څخه یونیم کاله وړاندې زمانوته رسیږي.

دپارس ټولواکمن (ستردار یوش 522 تر 486ق م) چې له آریانا څخه ترمصره پورې یې واکمني درلوده ، په بهستان یابیستون کې میخې ډبرلیکونه کښلي دي چې دډیرو پوهانو په نظر پښتو دي.

د افغانستان د لرغوني تاریخ د پوهیدو لپاره یو بل معتبر ماخذ د (اوستا) سپیڅلی کتاب دی چې د زردشت یا سپین تمان په وسیله مینځ ته راغلی او تبلیغ شوي دی . مورخین د دې اثر دتبلیغ او حاکمیت زمانه د 1200 پخوا تر میلاد څخه بیا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

700کاله پخوا تر میلاد کالونه په ګوته کوي ، دا زمانه د افغانستان په تاریخ کې د اوستایې تمدن تر عنوان لاندي مطالعه او څیړل کیږي .
دا مدنیت هم د ویدي مدنیت په څیر د اریائیانو له خوا منځته راوستل شو او وده یې ورکړل ، چې د پښتنو ونډه بیاهم رو ښانه وه .
د سپین تمان د نوم سر بیره یوشمیر نور نومونه هم په اوستا کې څو څو ځله راغلي چې ځني یې تر اوسه په خپل حال پاته دي او یو شمیر نومونه په لږ تغییر په اوسنۍ پښتو ژبه کې هم د پوهیدو وړ دي.
د پښتنو د تاریخي څرک لپاره د معتبرو ماخذونو په لړ کې تر اوستا یې متونو وروسته تر ټولو ډاډمن ماخذونه هغه لیکني دي چې د یوناني مورخینو په وسیله لیکل شوي او د منځنۍ اسیا په بیلا بیلو سیمو پوري اړه لري ، په دې برخه کې د بیلګې په توګه یوازي دیوناني نامتو مورخ هیرودوتس (425ق م مړ) هغه یادوني دي چې نوموړي د پښتون او د پښتنو د هیواد په اړه په خپلو اثارو کې په ډیر ځله ثبت کړي دي .
پر هیرودوتس سر بیره یوشمیر نورو یوناني لیکوالانو او جغرافیه پوهانو لکه بطلیموس ، هیکتایوس او نوروهم د پښتنو په اړه په خپلو اثارو کې یادوني کړي دي .
د مقدوني سکندر سره د جګړو په مهال (د 330 څخه تر 326 ق م) د پښتون قوم یادونه په واروار شوي ده ،
دلومړۍ میلادي پیړۍ په درشل کې د پښتنو یوي قبیلې چې سهاک(500 ق م (دسیستان او هلمند په حوزه کې او سېدل چې 600ق م د امو دسیند، فر غانې او دچیني تر کستان دسنکیانګ دحوزې نه یې په لېږد پیل وکړ او دسیستان سیمې ته یې ځا نونه ورسول چې وروسته دافغا نستان په نورو سېمو کې هم خواره شول).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومیدل د یوي لویې واکمنۍ بنسټ کښېښود ، چې د افغانستان په تاریخ کې د کوشاني امپراتورۍ په نوم پیژندل شوې ده .

د همدي پاچاهانو په وخت کې د پښتو ژبې ګړنۍ یا دوییني برخي د وخت په لیکنو کې معمول ګرځول شوي دي ، د بیلګي په توګه د بغلان د سره کوتل په ډبر لیک کې د اوسنۍ پښتو ژبې ډېرې کلیمي لیکل شوي دي لکه : انند (نندار ه) ؛ وکېدو (کېدل) ؛ بګه (بغي) ؛او نور

د کوشاني امپراتورۍ (78ـ376 م) وروسته د پښتنو بله قبیله چې اپتالي یا ابدالي نومیدل (425 م) د لویې امپراتورۍ په جوړولو بریالي شول . د اپتالي یا ابدالي پاچاهانو نوموںه لا تر اوسه په پښتو ژبه کې کارول کېږي .

د اپتالي پاچاهانوڅخه ورسته د عربي لیکوالو په اثارو کې د پښتون د نوم څرک په زیاته پیمانه لیدل کېږي ، خو د دې نوم تر څنګ د اپګان یا افغان نوم هم په ستر ګو کېږي چې تر ټولو پخوانې شکل یې په ساساني لیکنو کې لیدل کېږي چې تاریخ یې دریمي میلادي پیړۍ ته رسیږي .

دا نوم بیا د چیني لیکوالو او زیارت کونکو په وسیله ثبت شوي دي ، د بیلګي په توګه چیني نامتو زیارت کونکی هیونتسنګ۶۲۲م د پالانه د سیمو د لیدلو وروسته د یوه بل هیواد نوم اپوګان یاد کړي دی چې د شیرنکو په اند دا نوم د افغان پخوانی شکل دی .

بنایې د عرب لیکوال المسعودي(896 – 957م)په اثر کې یاد ه شوې د ابغان کلمه هم افغان وي که دا خبره سمه وخیژي بیا به المسعودي لومړې عربي لیکوال وي چې د افغان کلمه یې کارولې ده ؛ خو د حدود العالم من المشرق ا للمغرب لیکوال ۹۸۲م بیله شکه د افغان کلیمه او نوم په پوره وضاحت یاد کړي دی .

زابلي پاچاهان د پښتنو هغه غیر مسلمان وروستي پاچاهان وه چې د صفاریانو په وسیله د ماتي سره مخامخ شول ، له هغه وروسته بیا په 940 میلادي کالونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانو پښتنو واکمني په پاشلې توګه د افغانستان په سهیل لویدیځو سیمو کې تاریخي اثارو ثبت کړي ده . له نیکمرغه د محمد هوتک پټه خزانه ؛ د سلیمان ماکو تذکره الااولیا ؛ د اخوند درویزه تذکره الا ابرار او زیات شمیر نور اثار په پوره تفصیل د بیټ نیکه او د هغه د ورونو په اړه په زړه پوري معلومات لري

د پښتنو په هکله په لومړي ځل یو زر کاله وړاندې د میلاد نه د لرغوني یونان تاریخپوه هېرودوتس وایي چې د پارس ختیځ لور ته د سر ترا پې آرکوزیا سیمه ده . ددې سره په ر یګویدا هم د پکتاز په نامه د یو ولس یادو نه کوي چې د پکت په سیمه کې اوسېږي او دا سیمه د افغانستان ختیځه سیمه یادوي.

ډېری خلک په دې باور دي چې همدا یادې شوې سیمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځایونه او نیکونه دي. په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره یې تړاو لیدل کېږي، باختریان دي او داسې ویېل کېږي چې باختریانو منځنۍ ایرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

په تاریخي توګه پښتانه د افغانانو په نامه یاد شوي، او په همدې توګه د پښتون او افغان نومونه دوه همما نیزه نومونه دي او ډېرو نورو پوهانو د قوله د افغان کلمه په تاریخ کې لومړی ځل په حدود العالم کې په ۹۸۲ ز یږدیز پېر کې راڅرګنده شوې.. همدا نوم د پښتنو لخوا د خپل لرغوني نیکه د نوم په یادولو کې چې افغانا نومېده کار یدلې ده .

دپښتنو د اصل او نسب په اړه د ډېر پخوا څخه بیلا بیل او ډول ډول نظریات څرګند شوي دي ، دا نظریات او رویات دومره زیات او یو له بل نه جلا او متفاوت دي چې معروف مستشرق او پښتو پیژندونکې (هنري راورټي) وایي :

(دهیڅ قوم د اصل او نسب په اړه د نظریاتو اختلاف دومره نه دي لکه دافغانانو داصل او نسب په باره کې چې دي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو له دوه سوو کلونوراهیشي د پښتو ژبي دریښي په اړه څه ناڅه پلټني شوي دي په دي لاره کې مستر ډورن ،ډار مستیټر،ګایګر، مورګین ستیرن ، بن ونیسټ ، راورټي او بلیو ډیري پلټني کړي دي او پښتوژبه یي اروپایانوته ورپیژندلې ده .

1- یوچیني سیاح (هیونتسنګ ٦٢٩ م)په غزنی ، کابل، بامیان، بلخ کې دبودا مرکزونه په ګوته کوي او هم ایران اودغربي شیموو کړي زردشتیان بولي .

2- لویو او کوچني کوشانیانو بیا یفتلیانواو نورو په نوبت سره دلته پاچاهۍ وکړی ،ترخو دیرش کاله د هجرت وروسته دغې شیمې ته د اسلام پاک دین راغي او تر دیرش کالو جګړو وروسته پښتانه خپله د اسلام ددین علم برداران شول .

4 جوزجاني(حدودالعالم المشرق الي المغرب ٣٧٢هـق –٩٨٢م)کتاب کې پښتانه یاد کړي او دوي یي دښارونو اوسیدونکې بللي دي.

5- علامه حبیبي د (ابن اثیر 555 هجری) په حواله لیکي چي: د لرغوني مصر د تجارتي توکو له جملې څخه یو اساسي قلم د هرات منسوجات او اوبدل شوي او تولید شوي ټوکران ول . د نورو تجارتي توکو د یادولو تر څنګ داسونو هغه تانګونه هم یادوي چي د بلخ په زندان کي د محبوسینو له خوا جوړیدل او بیا به د تجارتي متاع په توګه لویو بازارونو ته وړل کیدل .

6- تر ده وروسته ابو نصرمحمد(دسلطان محمود ددربار لیکوال) وایي چې پښتانه دسبکتګین په لښکرو کې وه که څه هم پښتنو د سلطان محمود غزنوي سره څه جګړې وکړې خو د هندوستان په نیولو کې یي بیا ورسره مرسته وکړه داځکه چې د سلطان محمود مور د زابل ولایت دپښتنوملکانودیوي کورنۍ څخه وه چې داخبري (ابن اثیر630- 555 ق) هم تعیدکړي دي .

7- فردوسي په شاهنامه کې اوغان(پښتانه) په زړه ورتیا ستایي چې په زابل کې ددوي خان کک کوه زاد (غرزی) درستم سره دجګړې انځورونه کوي او وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنین گفت دهـقان دانـش پـژوه | مر این داستان را ز پیشین گروه
که نـزدیک زابل بســه روزه راه | یکی کوه بود سر کشیده بمـاه
بیک سوی او دشت خـر گاه بود | دگـر دشت زی هنـدوان راه بود
نشسته درآن دشت بسیار کـوچ | زافغان و لاچیـن و کـرد و بلوچ
یکی قلعـه بالای آن کـوه بــود | که آن حصن از مردم انبوه بود
بـدژ دریکی بد کنش جای داشت | که در رزم با اژدهـا پـا داشت
نژادش زافغان، سپاهـش هزار | همه ناوک انـداز و ژوبین گذار
به بالا بلـند و بـه پیکر ستــبر | بحمله چو شیر و به پیکار ببر
ورا نـام بـودی کـــــک کُهزاد | به گیـتی بسی رزم بودش بیاد
درین گفت و گـو بود با کوهـــزاد | که آمد خروشی که ای بد نژاد!
چه دردژ گزیدی بدینســان در نگ | که آمد همه نام اوغـان به ننگ
بدیدند کـک را چنان بسته دست | گروهی ز افغانیـان کـرده بست

او په یوه افسانه کښې ځو بیتونه تر اوسه د خلکو په خولو کې پاتې دي کله چې د محمود غز نوي لښکر د سومنات د په لاس راوړلو په معر که کې د فشار او کړاؤ سره مخامخ شو او محمود یوازې توب حس کړ په دې وخت کې یوه پښتون داسې وویل.

ترکو نامردو دتشي ودانګل له نام و ننګه | یو زه پښتون وم چې ولاړ وم د سلطان تر څنګه
توره په لاس په سره اور د عرفات وختم | له بت شکن سره په دژ د سومنات وختم

او تر دې راوورسته دپښتو ژبې کتبی لاس ته راغلي آثار او بیا دروښانیانو په اثارو او دخوشحال خان په اشعارو کې په کراتو مراتو دپښتون او افغان نوم راغلی دی .

لنډه داچې اوس په نړۍ کې د اتیا ملیونو شاوخواکې پښتانه ژوندکوي چې دقفقازدغروپه لمنو کې،آسټرلیا دشمالي ایرلنډپه ډبلین کې ،د امریکې په تیرافرماکې، دآسترلیا په هیواد کې، په اوسني افغانستان ،پاکستان او د اسلام دفتوحاتو په سلسله کې په هندوستان کې او داوسنیو دیرش څلویښتو کالو مهاجرتونو په سلسله کې په ټوله نړۍ کې میشته شوي دي ،چې په افغانستان او هندوستان کې یې ستري واکمنۍ او امپراطورۍ جوړي کړي دي . دا چې پښتانه څوک دي راځئ پخوانۍ او اوسنۍ نظریې وپوښتو اووګورو ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

A- **پخوانۍ نظريې:**

چا پښتانه د خپلو عنعنو په روايت بني اسرايل او چا په مغلو ور ګډ کړي ، چا دارمنيانو، تاتارانو ، هپتاليانو او ساکانو په کتار کې درولي او په عين وخت کې له راجپوتانو ،برهمنيانو ،جټانو ،يونانيانو ، ترکانو ، عربانو او نوروسره ګډ کړي دي .

د پښتنو په هکله په لومړي ځل يو زر کاله وړاندې د ميلاد نه د لرغوني يونان تاريخپوه هيرودوتس وايي چې د پارس ختيځ لور ته د سرتراپي آرکوزيا سيمه ده او د دې ځای خلک پکتيانز دي، ددې سره په ريګويدا کې هم د پکتاز په نامه د يو ولس يادونه کوي چې د پکت په سيمه کې اوسېږي او دا سيمه د افغانستان ختيځه سيمه يادوي. ډېری خلک په دې باور دي چې همدا يادې شوې سيمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځايونه او نيکونه دي .په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره يې تړاو ليدل کېږي، باختريان دي او داسې ويېل کېږي چې باختريانو منځنۍ ايرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

خو د پښتنو داصل او نسب په اړه تر ټولو عام او زوړ روايت هغه دي چې وايي پښتانه بني اسرايل دي .

دا خبره تر ټولو پخوا د((ابوالفضل ۱۵۹۷)) کړې ده ٠

دی وايي ((پښتانه په دي ګروهه دي چې (افغان) نومي دري زامن درلودل چې هغوي سړبن ، غرغښت ، او بټن نوميدل او د وي بيا ستري کورنۍ جوړي کړي چې سلسله يي همدغو دروتنوته رسيږي .

آخوند درويزه هم وايي :افغانان دمهتر يعقوب اولاده ده خو څرنګه چې افغانان د سليمان په غره کې اوسيدل نو په عربو کې سليماني بلل کيږي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمت الله هروي نورزي [۱۶۱۳] په مخزن افغاني کې په تفصیل سره د پښتنو داسرايلي والي داستان راوړي او هغه داشي چې :

داچې څنګه قیس عبراني پیغمبر (ص) ته وروستل شو او رسول الله قیس ته د عبدالرشید نوم ورکړ، دده د مړاني په اساس يي بتان ((پټان)) [د بیړي د تکې لرګی]وباله ، د نوموړي دري زامن پاته شول چې سړ بن ، بیټنی او غرغښت وه .چې د ټولو پښتني قومونو سلسله او نصب دغو درو ورونو ته رشیږي .

تر نعمت الله هروي ورسته نورو مؤرخینو لکه افضل خان ختټک ، حافظ رحمت خان ،زردار خان ، او حتي قاضي عطاوالله خان پښتانه بني اسرایل بللي دي .

اوددغو روایاتو له مخي بیا نورو ډېرو افغاني اوغیرافغاني مستشرقینو دپښتنو اوپښتو داصل اوريښې مسئلې ته پام واوښت . ځینوته دپښتنودبني اسراییلیت نظرسم ښکاره سو اوځینوته بیا داتیوري یوه غیرمستنده اوبې بنیاده نظریه وایسېدله او پښتانه يې اریایان وبلل .

سرویلیام جونز ،الکساندر برنس، ویلیام مورکرافټ ، چارلس مېسن ، جورج هنري روز ، والټر بیلیو، اوهنري جورج راورټي دپښتنودبني اسراییلیت دتیورۍ پلویان اوپه مقابل کي بیا منستوارټ الفنسټن ، جان مالکم ،برنارډ ډورن او ډارمستتر دپښتنو داریاییت ملاتړي شول

خوځینو نورو بیا پښتانه برهمنیان ، راجپوتیان ،جټان ،یونانیان، هفتالیان ، ساکان ، مغلان ، ترکان ،ارمنیان ، عربان څه اوڅه ګڼلي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

B– وروستنۍ نظريې :

هسې خو انسانان ټول د يو آدم اولاد ګڼل کيږي او په حقوقي ډول دوی ټول يو برابر دي – ولې د جوړښت ، يعني د ونې ، رنګ او جولې په لحاظ يو انسان د بل انسان يا د انسانانو يوه ټولنه د بلې ټولنې سره يو څه توپير او بيلتون لري ؟ يو ډول صفات لکه ونه او رنګ لرونکې ټولنه په عمومي ډول يو نسل بلل کيږي .

د انساني تاريخ پوهانو او عالمانو ددې په بشپړه ډول بيلتون او درجه بندي کړې ده – په نړۍ کې سپين پوستي ، تور پوستي ، زيړ پوستي او دغه ډول نور ډير نسلونه وجود لري . د پښتنو شمير په سپين پوسته نسلونو کې راځي ، بشري عالمانو سپين پوستي په آريايي او سامي دوه نسلي څانګو کې ويشلي دي .

پښتانه د افغانستان د نوي تاريخ مرکزی برخه ده چې ددې هېواد په جوړولو کې يې اړين رول لوبولی دی

پښتانه په پښتو ژبه خبرې کوي، پښتو ژبه د هندواروپايي ژبو د کورنۍ څخه يوه ژبه ده او په هندواروپايي کورنۍ کې د هندوايراني ژبو د ډلې څخه شمېرل کېږي

پوهانو او د نظر خاوندانو د نړۍ وګړي په درې عمده او لويو نژادونو ويشلي دي

الف –آريايي يا قفقازي نژاد .

ب – مغولي نژاد.

ج –سامي نژاد .

آريايان ترخپريدلو ډير دمخه په يوه ځاي کې اوسيدل چې دو ي آريانا ويجو [دآريانا ځکه] يا د اصيلانو او پاکانو هيواد باله .

وايي چې ددوي دهيواد هوا خورا ښه وه ځکې يې اباتي وي چې دا آريانا ويجه دعلماوو د نظر په اختلاف سره د تورسمندر ګي غاړي وي او ځيني يي لا د جيهون سيند سرچېنې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوستا څخه په نقل قول دغه مځکه یو په یوه سره یا په بل نظر د ورشوګانودلغړیدو او دتاتاري قبایلو دحملو په وجه دقفقازاو بیا زاړه بلخ ته رامهاجر شول چې 5000 ق م یي تخمین دي ،دوي زموږ د هیواد شمالي خوا راغلل تر آمو راواوښتل او په باختر کې یي یوښکلی مدنیت جوړکې چې دلته نو ددغو آریایانو لیږد په درې [باختري ،ایراني اوهندي] برخو ویشلای شو .

اریایی پخووانی مرکزونه

۱ – مرکزي [باختري] اریایان :

دلرغونپوهانو په عقیده، لومړني اریایان داریاناویجو(ه) یعني دامو دسیند په غاړو میشت وو چه د دوي د تمدن لومړنی ځاي دې د اباسین تر څنډو پوري خپاره شول. کله چه ددوي شمیر زیاتیده دغذا او د ژوند د نورو وسایلو د پیداکولو په هیله نورو سیمو لکه فارس، هند او نورو اروپایي هیوادونو ته خپاره شول.

د اریایانو د ژبو تاریخ ۲۵۰۰ ق م څخه بیا تر ۳۰۰۰ ق م پوري رسیږي. ویدا د اریایانو لمړنې دیني کتاب دي چه په اریایي ژبه لیکل شویدي. په ۱۴۰۰ ق م اریایي ژبي پخپلو کي سره وویشل شوي، کوم اریایان چې پارس یا د اوسني ایران خواته کډوال شول د هغوي ژبه فرس یا اوسنې پاړسی شوه، او هغه اریایان چې په بخدي یا بخد کي پاتي شول یا اوسیدل دهغوي ژبه پښتو شوه

هیري دوت په ۵۲۰ ق م کي هم د پکهت او پاکتویس د کتابونو نومونه پخپل تاریخ کي یاد کړي دي. نو په ترتیب ویلاي شو او دا نتیجه ګیري کولاي شو چه پښتانه لومړني اریایان دي چه په بخد یا بخدي کي اوسیدل .

دوي د هندوکش د دواړو خواونه داستوګني ورسته زموږ د هیواد په دښتو اوغرونو کې سره خپاره شول چې ددوی هیواد دآمو نه نیولي بیا تراباسین اوخراسان پوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مهمي برخي يې بلخ ، تخارستان ، هرات ، اراکوزيا ، کابل ، ګندهارا ، سيستان ،خراسان چې د عرب تر سمندرګي پوري غځيدلي وې.

۲- لويديز آريايان :

دا ډله آريايان له بلخه جنوب لوديز خوا ته د هريوا (هرات) پر خواله خراسانه تير او دپارس خواوي يي و نيولې او اوسنی ايران يي جوړ کړ چې دا مهاجرت د ۱۴۰۰ق م نه پيل او تر ۸۰۰ ق م يي دوام درلود چې لومړنی دولت يي ((ماد يا ميدي ۷ق م)) په نامه وو.

ددوي پيغمبر زردشت دپوروشاسپه زوی ؤ ، دده کتاب[اوستا] نوميده او د(مقدوني سکندر۳۲۷ق م مړينه) لخوا دده دکتاب چې د ۱۲۰۰غوايانوپر پوستکو ليکل شوي ؤ ډيره برخه وسوځول شول او هغه دريمه پاته برخه (۸۳۰۰۰کلمات) يي [ګاتها] نوميږي (ارباب الانواع يي اصلي موضوع ده چې ورسته يي په پرښتو بدله کړله) پاته ده .

ددي کتاب ژبه اوستايي او لور يې زړه پاړسي او دداريوش ډبر ليکونه دي چې دزړي پاړسي لور بيا پهلوي نوميده .

۳- دريمه ډله يادختيځ آريايان :

چې دباختر او هندوکش له شاوخوا ځخه دکابل ،خيبر او او نورو لارو په [سپتا سندو]((داوودريابونو مځکه)) يا[بهاراته ورشه ،بهاراته ورته]اوسني هندکې سره خپاره شول ، دوي تر اباسين تير او د اباسين او ګنګا په منځ کې يي يو ځلاند مدنيت جوړ کړ او دهند په ځګلونو او بڼو کې ودان شول دا ليږديدنه د ۱۴ق م نه پيل شوه ددوي ژبه سنسګرټ شوه چې دويدا کتاب هم په همدي ژبه دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کې شک نشته چې بخدي آريايان ۱۴۰۰ ق م مانا هغه وخت چې دهندي آريايانو ديني کتاب ويدا ليکل کېده د پکهت په نامه مشهور وه او پخپله په ريګودا کې هم ددوي نوم ذکردي او دغه ملت په خپل عضمت موجود ؤ .

دا چې آريايانوپه (بالهيکا بخدي ، بلخ) کې ښکلي مدنيت درلودلی او خپل هيوادېې [اريانا ورشه]((داصيلانو اوښاغلو هيواد)) باله چې ددي لوي مدنيت مرکزبه د روڼ، روښانه ،ښکلي په صفاتوستايل کېده لکه بلخ بامي چې دا نوم د ((منوسمهيتا)) په کتاب [۲فصله او۲۲شعره] دی راغلی چې مانويا منو دارياياانو پلار ګڼل شوی او ارياپان منوزي هم بولي او د[منوليار]په نامه قوانين هم لري .

له دغو تاريخي ملاحظاتو څخه موږ دي نتيجي ته رسيږو چې پښتانه آريايان لومړي په بخدي کې اوسيدل له هغه لومړني ټاټوبي څخه دوي دهغه ځاي په نامه [پخت،پکهت]د خپلي زړې ژبي سره د ۱۴۰۰تر ۱۰۰۰ ق م پوري داباسين غاړو او دهيواد شرقي غروته ولاړل اوپه همدغه نامه او ژبه مشهور دي.

هيرودوتس(دتاريخ پلار425) پر دي ټينګار کړي دي چې دداريوش دلښکرو څخه دهغه څلويښتمه فرقه پښتانه وه نومووړي پښتانه په زړه ورتيا ستايلي دي او دوي يي ددري صفاتو خوندان بللي دي :

۱: پښتانه عموماً پوستينچې اغوندي .

۲: دا خلګ ږيري په نګريزو رنګوي .

۳: دوي په غشو ويشتلو کې سخت مهارت لري، ماته او شکست ددوي په آئين کې نشته .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت پښتانه د تاریخ په اوږدو کې په زړه ورتیا ، پاکې ، صداقت، میلمه پالني ،ننبه ویشتلو ، خپلواکې غوښتلي ، پر خبره ولاړ، دښو او ټینګو قوانینو درلودونکو ، په صفاتو ستایل شوي دي .

. بلاخره غربي مؤلف برنارډ ډورن دپښتنو په اړه دلومړي ځل لپاره پراخ ،دقیقه او اصولي څېړنه وکړه ،نوموړي په منطقي دلایلو دا ثابته کړه چې پښتانه نه یهود ، نه بني اسرایل ،نه ارمنیان اونه ګرجیان دی ۰

پښتانه د هندواروپائي ولسونو دستري کورنۍ غړي بولي خو په عین وخت کې پښتانه ځان یو لرغونی اولس ګڼي .نوموړی وایي چې افغانان د هغي ستري کورنۍ غړي دي چې جرمنیان ،هندیان سلوانیان او یونانیان ورپوري اړوند دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آريايي ژبو کې د پښتو ژبې موقيعت

اريک ژبه، چې کله کله د آري او آريايي په نوم هم يادېږي، د اندو اروپايي ژبو د کورنۍ مهمه ختيځه څانګه ده. د هغه قومونو په خلکو کې رواج وه، چې ډېر پخوا د ق م درېيمې زريزې ترمنځ هغه مهال، چې د دوی قبيلې يو له بله سره نه وې جلا شوې، د مرکزي اسيا په دښتو کې سره خپاره شوي وو. دې قبايلو کوچيانی ژوند درلوده او په کېږديو کې اوسېدل، خو دوی د واحد حکومت درلودونکي وو، هم يې د قبايلو مشر او هم يې مذهبي پېشوا درلوده. دې اقوامو د يوې ژبې دوه لهجې درلودې، د لهجو اختلاف، د مهاجرت او لېږد وروسته زيات شو، خو بېلتون او جلاوالی پکې رانغی.
دواړو يوځای مېشت قومونو، چې خپلو ځانونو ته يې آري يا آريايي او خپلې ژبې ته يې آريک يا آري ويله، داسې ښکاري چې د ق م د درېمې زريزې په نيمايي کې د همژبۍ او آريايي اتحاد سره سره دغه دواړه لهجې، چې وروسته يې په اندو آريايي او ارياني تحول وکړ، په هماغه اريايي مېشته سيمه کې غوړېدلي دي.
د اريايانو د لېږد او مهاجرت وروسته د اندو اريايي ويونکي د)ويدا)قبيله وه، چې په پای کې د هند د قارې په شمال کې مېشت شوه او اريايي څانګه لومړی د آرال بحيرې جنوب ته او له هغه ځايه د سر دريا او امو سيند سيمو ته راغله .ښايي د آمو دواړو خواوو ته به يې هم هجرت کړی وي او هلته به اوسېدلي وي. په دغه سيمه يې آريانا ويجه Airyana Vaejah نوم کېښود، چې د اريايانو د ټاټوبي او استوګنځي مانا يې درلوده. بيا يې جنوب لور ته مخه کړه او باختر ته له تېرېدو وروسته په ټول نني افغانستان او د هغې دباندې خپاره شول.
ارياني څانګې د منځنۍ اسيا ځايي اوسېدونکي کرار کرار په خپل ځان کې راجذب او خپله ټولنه يې لا ګڼه کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه سیمه، چې دوی پکې خپاره شوي وو، د منځنۍ اسیا لویدیځې برخې او ننني افغانستان و، چې د اریایانو د هېواد Aryanam dahyu او آریایي ټاټوبي په نوم یې ونوموله.

د اریک د ژبې هېڅ لیکلی سند په لاس کې نه شته، د هغې د پېژندلو لپاره د اسمي او فعلي ریښې او مهمو کلماتو د بیارغونې Reconstruction پرته بله لار نه شته، چې د ژبپوهنې، مانا پوهنې او غږ پوهنې د قواعدو له مخې لرغونې ژبې له هغې څخه راوتلي او لیکل شوي دي او لږ تر لږه یوه نښه یې راپاتې ده. د ژبپوهانو د څېړنو له مخې د اندو اروپايي(Indo_European) غړونه په اریک ژبه کې د آندو آریایي، آریاني او نورستاني ژبو د غړو پر بنسټ په لاندې توګه تثبیت کېدای شي:

د آریایانو او د هندو آریایانو له جلا والي څخه څو پېړۍ وروسته دوی له ځانه مهم اسناد لکه ګاتا (Gata)او ریګویدا (Regveda)یادګار پرېښي دي، چې د آریک د ژبې له اصلي هستې څخه یې تکامل او تحول کړی دی: داروپا او آسیا اکثر ژبې ذاتي خپلوي او اړیکې لري چې ددغو خپلویو او اړیکو شواهد دژبو په ټولو اړخونو کې لیدل کېداي شي چې تر ټولو څرګند یې دویونو [کلمو] ترمنځ ورته والی دي په تیره بیا په هغه کلمو کې لکه لومړني عداد [۴،۳،۲،۱،ترلسو] ، کورنیو اړیکو [مور ،پلار ، خور ، ورور...] ، په کور ني حیواناتو کې [آس،غوا، پسه...] او ځیني نورو عمومي شیانو کې لیدل کېږي .

بل ورته والي ددغوژبوپه ګرامر کې معلومېږي او داړوندو ژبو اړیکې ښه څرګندوي ،دساري په توګه په فونولوژیکې سیستم کې دکلیمې دسر [دال d]کې د لاتیني ، یوناني ، سلاوي ،او سانسکرت ژبو په هم مانا کلمو کې ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانا	سانسکرټ	سلاوي	یوناني	لاتیني
دوه	dv*a*	duv*a*	duo	duo
لس	d*asa*	deseti	deke	decem

یوه نیمه پیړۍ دمخه دغه ډول شواهد دژبپوهانو لاس ته ورغلل او دهغو په رڼا کې یي دنړۍ دژبو یوه لویه کورنۍ کشف کړه او دلومړ ی ځل لپاره په 1783میلادي کال کې سرویلم جونز د لاتیني یوناني او سانسکرټ ګډه منشه اعلان کړه چې نن د [هندو اروپایي ژبوکورنۍ بلل کیږي ، دغه کورنۍ لس مهمي څانګي لري چې دهغو[هندو اروپایي]څخه یوه ډیره مشهوره ژبه یې زموږ ژبه پښتو ده.

دادي ددغي څانګي نور غړي د پښتوسره یو ځاي درپیژنو، په دي څانګه کې هغه یو شمیر یو له بل سره خپلواني اوخپلواکې ژبي شاملي دي چې دبنګال څخه بیا ترفارس خلیجه او دهند سمندرڅخه بیا تر منځني اشیا تر پلنو دښتو پوري ویل کیږي.

هندو اروپایي ژبي پر دوو ډلو ویشل کیږي.

1= هندي ژبې.

2=آریاني ژبې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آريايي ختيزي ژبې

1 - هندي ډله (آريايي ژبې)

الف - پخوانۍ دوره:

ددي ډلي په لرغوني دوره کې يوه ډيره مشهوره ، پراخه او مهمه ژبه دسانسګرټ په نامه ياديده چې ډير لرغوني مذهبي متون دي او د (م ز) تر لسمي پيړۍ دمخه ويل شوي دي ځني نور کتابونه لکه (مهابهارت) او (رامايين) ورسته ليکل شوي دي چې د کلاسيک سانسګرټ په نامه ياديږي .
او ويدی سانيګرټ هم کله چې د اټک سيند د غاړي اوسيدونکې او ستر عالم (پاڼيني) م ز څلورمه پيړۍ کې دسانسګرټ ګرامر وليکه تر هغه ورسته سر بيره پر مذهب پر نورو خواوو کې هم کتابونه وليکل شول

ب - منځنۍ دوره :

دخلکو تلفظ ورو ورو له کلاسيک سانسګرت څخه تغير وموند حتي په دريمه م ز پيړۍ کې د آشوکا په ډبر ليکنو کې چې په هند او هم افغانستان کې پيدا شوي دي دبيلوبيلو ګړدودنو پرمختګ څرګند ونه کوي چې بيا دغو لهجو کرار کرار د ځانګړو ژبو بڼه غوره کړه چې د(پراګريټونو) په نامه بلل شوي دي .
پراګريټونه او پالي ژبه د هندي ژبو منځنۍ دوره جوړوي ،پالي ژبه دم ز لومړي پيړي دمخه په سريلانکا کې د بودائي دين د متنونو ژبه وه .

ج -اوسنۍ دوره :

په اوسنۍ دوره کې تقريبا ۞ سل لوي او وړي ژبي شته چې د فونولوژيکې او مورفولوژيکې مشخصاتو له مخي داسي ډلبندي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

1= شمال لویدیزه ډلګۍ:

ددغي ډلګۍ چې ډيري لرغوني نښې يې ساتلي دي (دسانسکرټ څخه دمخه دآريايي څخه جلاشوي دي) .

اکثره يي د هند د نيمي وچې د باندي ويل کېږي او په څو برخو ويشل کېږي .

A – دنورستان دژبو څانګه لکه : ويکني او کېتي ۰۰۰

B – دنورستان دشاوخواژبو څانګي لکه : پشه يي ، تيراهي، داملي ، کلشه يي، ګوارپتي ، کهوړو(چترايي)

C– په داردي ګروپ کې کشميري ، کوهستاني ، څګاني (دجتانو ژبه چې په انګلسي يي جشپي بولي او په روسي او آلماني کې يې څګان او شکان ليکې)۰۰۰

2= لودیزه ډلګۍ:

ددي ډلګلي يومهم غړي (لهندا) دی ،د لهندا يوه مشهوره لهجه د هندکو له پښتو سره ګاونډۍ ده او په افغانستان کې هم ويل کېږي ددي ډلګي نور غړي لکه: سندهي ، ملتاني ، ګجراتي ، راجستاني او مرهټي دي ۰

3– مرکزي ډلګۍ

پنجابي، پهاړي ،لويديزه هندي، ختيځه هندي ،اواوردو ددي ډلګي غړي دي .

4– ختيځه ډلګۍ :

په دي ډلګۍ کې بنګالي،اسامي، بيهاري ،اوړيااوسينګالي،سينهايي (دسيلون ژبه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[[دژبو دکورنیو اوځانګو نومونه زیاتره دجغرافیایي سیمې له مخي ایښودل کېږي .]]

دهندي ډلې دخط ډولونه :

هندي ژبي په دوه ډوله خط لیکل شوي دي .

I –(برهمني لیک)– چې له کېڼي نه ښي ته لیکل کېږي او د هند په هره سیمه کې جلاجلا طرز لري . دیواناګري یومشهور مروج لیک دي چې اوسنۍ هندي ژبه پري لیکل شوي ده

II –(خروشتي)–داهندوستان په شمال او اوفغانستان کې استعمالیده ،اساس یي له آرامي لیک څخه دي او له ښي نه کېڼ ته لیکل کېږي او د برهمني تاثیر پکې ثرګنددي او اوس نه استعمالیږي خو په لرغونو آثارو کې موجود دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

2-آریانی ډله (آریایی ژبې)

الف: لرغونې دوره

ددغې ډلې لرغوني دوره کې دوې مشهوري ژبې پېژنو اوستا او زړه پاړسي ٠

اوستا = دزردشتي دين دمذهبي متونو ژبه ده چې ډېر پخواني دي خو هغه وخت ليکل شوي دي چې دساما نيانو په زمانه کې دردشتي دين رسمي او دولتي حيثيت پيداکړ. ددغومتونو دوې برخې له منځه تللې يوازې يوه دريمه برخه يې لاس ته راغلې،د اوستاډيره زړه برخه [ګاتها] ده .

زړه پاړسي دهغوليکنو ژبه ده چې د هخامنشي پاچاهانو په تيره بياددار يوش ياداښتونه دي او په ميخي خط ليکل شوي دي.

ب : منځنۍ دوره

د آرياي ژبو منځنۍ دوره له لومړۍ ميلادي پيړيۍ څخه پيليږي .

ددغې دورې ژبې په دووډلګيو ويشل کيږي : [لويديځه ډلګې او ختيزه ډلګې]

28- لويديځې ډلګې :

A- <u>**پهلوي**</u> : د ساساني امپراتورۍ (۶۵۲-۲۲۶ م) رسمي او ديني ژبه وه چې يو شمير ديني او غير ديني متنونه يې په لاس راغلي دي .

B-<u>منځنۍ پاړسي</u> : داژبه له زړې پاړسي څخه راوتلې ده په ساساني دوره کې ځيني ډېرليکونه او هم د زردشتي دين ځيني متنونه په دې ژبه ليکل شوي او پيداشوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

29- ختیځه ډلګۍ

A – **سغدي :** لرغوني سغد د سمر قند او بخارا ژبه وه او یولړ متنونه یي چې له څلور نه تر اتمي میلادي پیړي پوري لیکل شوي لاس ته راغلي دي .

B– **ختني (ساکې):** دا دهغو منتونو ژبه ده چې له اتمي نه بیا تر لسمي میلادي پیړي پوري لیکل شوي دي او د چین په ختن کې پیراشوي دي دامتنونه په براهمني لیک کښل شوي دي ، پر ژبه باندي یي د پراګریتونو تاءثیر څرګند بریښي .

C– **باختري :** دا دهغولیکنو ژبه ده چې د بغلان د ولایت په سره کوتل د کنشکا په معبدکې پیدا شوي دي،ددغه خط یو لوي ډبر لیک په یوناني رسم الخط دي اودکابل په موزیم کې ساتل شوي و ،ډبر لیک ژبي له لوستلونه ورسته پوهانو باختري ژبه بللي ده چې دیوي ختیځي آریاني ژبي ځانګیړ ني پکې څرګندي دي او پښتو ته ډیره نژدي ده.

D– **خوارزمي :** ددي ژبي نوم په تاریخ کې راغلي دي خو له متنونو څخه یي یوازي یو څو جملي او کلیمي په عربي لیکدود او اسلامي فقي په کتابونو کې پیداشوي دي او دا ژبه سغدي ته ډیره نژدي ده.

ج :اوسنۍ دوره

29- جنوب لودیځه ډلګۍ :

ددغي ډلګي تر ټولو لویه اومهمه ژبه پاړسي ده چې دري لوي لهجي لري لکه :
دري (افغانستان) ، فارسي (ایران) ،تاجکې (تاجکستان) اویوه لهجه بله ده چې په آزر بایجان کې ویل کیږي په نامه د (تاتي) .

29 –شمال لویدیځه ډلګۍ :

(c) ketabton.com: The Digital Library

A – ***بلوڅي*** : داژبه که څه هم په هغوشیموکې ویل کېږي چې د لرغوني اریانا جنوبي شیمه بلل کیږي خو د ژبنیو مشخصاتو لمخې په شمال لویدیځې ډلګي کې ګڼل کیږي ، تاریخي شواهد هم دا څرګندوي چې بلوڅان د خپل اصلي ټاټوبي شمال لویدیځ څخه خپل اوسني ټاټوبي جنوب لویدیځ ته کوچېدلي دي .

B–کردي : ددې ژبې ویونکې د ترکیې ، عراق ، ایران او سوریې ،په څیرمه سرحدي شیمو کې میشته دي ۰

ددغې ډلګي نوري ژبې لکه سمنایي،سوندي، خوري، زازا او ګوراني دي.

30 – شمال ختیځه ډلګۍ :

A– **پښتو :** ددې ډلګي تر ټولو لویه او مهمه ژبه پښتو ده .

B– **پاميري :** د آریاني ژبو دشمال ختیځې ډلګۍ بله څانګه د پامیري ژبو په نامه یادیږي چې دا هغه یوشمیر وړې ژبې دي چې د بدخشان په دروکې پولې په دواړو خواووکې ویل کیږي لکه: شغني ، اشکاشمي ، واخي، یزغلامي او منجي ***، اسي یا اویستي.***

30 – جنوب ختیځه ډلګۍ :

(جنوب خترزه ډلګۍ : دوې مهمې ژبې لري) :

A- ***اورمړي*** : دوزیرستان په کاڼي ګروم او د لوګر په ځینو کلو کې ویل کیږي

B- ***پراچې*** : دکاپیسا ولایت د پچغان او عچلان په درو او د پروان په شتل کې ویل کیږي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library